

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ДОТАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВАМ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Розглянуто сучасний стан вугільної промисловості України, проаналізовано результати його реформування. Запропоновано заходи, спрямовані на підвищення інвестиційної привабливості вугільнодобувних підприємств, зокрема реструктуризацію державних дотацій.

The modern state of coal industry of Ukraine is considered, the results of his reformation are analysed. Measures, directed on the increase of investment attractiveness of enterprises of coal industry, are offered, in particular restructuring of state grants.

Ключові слова: реструктуризація, дотаційний фонд, інвестиційний фонд, держане регулювання, амортизаційний фонд, прямі іноземні інвестиції.

Вступ. Науково-практичні результати досліджень вітчизняних вчених щодо процесів оздоровлення вугільних шахт дають можливість зробити висновки, що реструктуризація як економічна категорія є механізмом перетворень економічної системи, потреба в яких виникає у випадку, коли система піддається зовнішнім та внутрішнім впливам, які її розбалансують і знижують ефективність функціонування. Сутність реструктуризації полягає у здійсненні заходів, спрямованих на комплексне приведення умов функціонування підприємства у відповідність з умовами ринку, стратегією розвитку та роллю, яку воно відіграє в економічній системі держави [1]. Теоретичні аспекти реструктуризації не враховують галузевих особливостей, ролі та значення підприємства для держави, оцінки очікувань і наслідків; закриття збиткового підприємства не є найдешевшим варіантом реструктуризації.

Вугільна промисловість України має такі суттєві об'єктивні особливості, які має ураховувати система її державного регулювання:

- важливість вугілля як одного з основних енергоносіїв в Україні;
- складність, різноманітність умов і відповідно широкий діапазон рентабельності розробки вітчизняних вугільних родовищ;
- висока вартість і значна тривалість як будівництва, так і ліквідації вуглевидобувних підприємств, велика капіталомісткість та інерційність виробничого процесу, нездатність галузі до швидкої й маловитратної реакції на зміни ринкової кон'юнктури;
- потреба у систематичних інвестиціях для відтворення виробничих потужностей, періодичної реконструкції підприємств;
- підвищена технологічна та екологічна небезпечність вугільного виробництва, високий ризик аварій [2].

Проте ряд важливих питань функціонування, реформування та розвитку вугільної промисловості регулюється загальним законодавством без урахування специфіки галузі, що гальмує процеси її перебудови й адаптації до ринкових умов господарювання (наприклад, щодо приватизації, оренди вуглевидобувних підприємств, інноваційної та інвестиційної діяльності у галузі), або регламентується розрізненими урядовими чи галузевими нормативно-правовими актами, які не є концептуально взаємопов'язаними, відображають переважно потреби поточного моменту і тому часто змінюються, містять нечіткі правила, що призводить до проявів суб'єктивізму (наприклад, щодо реформування структури управління галуззю і відносин власності, ціноутворення, торгівлі вугільною продукцією, державної підтримки підприємств галузі) [3]. Саме внаслідок недосконалості правової бази державна політика щодо вугільної промисловості протягом багатьох років була непослідовною та суперечливою, що стало однією з головних причин тривалого кризового стану галузі.

Таким чином, заходи з реструктуризації вугільних підприємств повинні враховувати всі ці проблеми, визначати правові, економічні та організаційні засади господарської діяльності у вугільній промисловості, з урахуванням її особливостей. При цьому головну роль в оздоровленні галузі має відгравати держава.

Постановка завдання. Метою написання роботи є аналіз реформування вугільної промисловості, виділення окремих недоліків та рекомендацій щодо удосконалення сфери управління шляхом реструктуризації державних дотацій.

Об'єктом дослідження виступають економічні відносини у процесі управління діяльністю вугільно-промислового комплексу.

Предметом дослідження є механізм фінансування вугільнодобувних підприємств.

Методологія. Для вирішення завдань дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, а саме абстрактно-логічний метод – для узагальнення поняття реструктуризації та формулювання висновків; системний аналіз – для дослідження результатів фінансування вугільних шахт; методи економіко-математичного моделювання – для формування бюджетного інвестиційного фонду вугільної промисловості.

Результати дослідження. За останні роки у вугільнодобувній галузі спостерігається тенденція зростання зарплати при значному падінні обсягів виробництва, продуктивності праці і погіршенні багатьох інших техніко-економічних показників роботи шахти. Цілком очевидно, що порушено загальноприйнятий критерій прогресу – продуктивність праці має випереджати зростання зарплати. Цей критерій ефективний залежно від форми власності на засоби виробництва.

Обсяг фінансування вугільної промисловості бюджетом у 2007–2008 рр. подано у табл. 1 [4; 5]

Таблиця 1. Бюджетне фінансування вугільної промисловості у 2007–2008 рр.

Показники згідно з класифікацією видатків та кредитування державного бюджету	Обсяг фінансування, млн грн		Відхилення, %
	2007 р.	2008 р.	
Загальне керівництво та управління у вугільній промисловості	26,941	23,085	-14,3
Прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у вугледобувній промисловості	26,001	46,369	+78,3
Реструктуризація вугільної та торфодобувної промисловості	903,677	803,677	-11,1
Гірничорятувальні заходи на вугледобувних підприємствах	255,176	280,176	+9,8
Державна підтримка вугледобувних підприємств на часткове покриття витрат із собівартості продукції, зокрема забезпечення гарантійних зобов'язань з повернення бюджетних позик	1843,800	3831,203	+107,8
Державна підтримка підприємств з видобутку кам'яного вугілля, лігніту (бурого вугілля) і торфу на будівництво, технічне переоснащення та капітальний ремонт гірничо-шахтного обладнання	1740,063	1980,063	+13,8
Охорона праці та підвищення техніки безпеки на вугледобувних та шахтобудівельних підприємствах, зокрема дегазація вугільних пластів	105,156	105,156	0
Заходи з передачі об'єктів соціальної інфраструктури, які перебувають на балансі вугледобувних підприємств	100	100	0
Всього	5000,814	7169,729	+43,4
Загальна сума видатків державного бюджету	153457,8	232372,01	+51,4
Питома вага видатків на вугільну промисловість у загальній сумі видатків державного бюджету, %	3,258	3,085	-0,173

Бачимо, що у 2008 р. виділено бюджетних коштів на 43,4 % більше, ніж у 2007 р., хоча питома вага видатків на вугільну галузь у загальній сумі видатків бюджету зменшилась на 0,17 %. На 1 т реалізованої продукції частка зарплати у виробітку на 39–40 % разів перевищує аналогічний показник 2006 р. (106 грн). Незважаючи на таку значну фінансову підтримку галузі з боку держави, економічний стан вугледобувних підприємств дедалі погіршується.

Надходження бюджетних коштів у 2007 р. становило 71 коп. на 1 гривню реалізованої вугільної продукції, зокрема за статтею «Державна підтримка вугледобувних підприємств на часткове покриття витрат із собівартості» – 42 коп. У 2006 р. ці показники були, відповідно, 38 та 27 коп., а галузь працювала значно краще. Таким чином, виникає необхідність з'ясування реального цільового направлення бюджетних коштів [3].

Для з'ясування причин кризового критичного становища вугледобувних підприємств і пошуку шляхів виходу із ситуації, що створилася, слід проаналізувати роботу шахт третьої групи.

Поділ шахт на чотири групи вперше було зроблено Міністерством вугільної промисловості більш як десять років тому під час складання чергової державної програми реформування галузі. До першої групи віднесли рентабельні шахти, до другої — перспективні шахти, що за певної державної підтримки зможуть через кілька років стати рентабельними. Четверту групу становили вугільні підприємства, які підлягають ліквідації: запаси вугілля на них виснажилися або його видобуток вважався не вигідним. Нарешті, до третьої групи були включені шахти, що, на думку міністерства, не мають перспективи і повинні бути закриті (законсервовані) після відпрацювання вже підготовлених запасів. Вкладення державних коштів у капітальне будівництво на таких шахтах вважалося недоцільним. З часом список шахт третьої групи виявився відкоригованим: деякі з підприємств виявилися привабливими для приватних інвесторів й уникли перспективи закриття. Важливо розуміти особливості процесу ліквідації вугільних підприємств в Україні. Що стосується шахт третьої групи, то ще 2006 р. Міністерство вугільної промисловості видало накази про ліквідацію більшості цих підприємств, і бюджетне фінансування для таких вугільних підприємств у планах на наступні роки не було передбачене [6].

Станом на кінець 2007 р. до найбільш перспективних (перша група) Мінвуглепром визначив 53 вугільні шахти (які забезпечують просте відтворення), до третьої групи було віднесено 33 підприємства: шахти, які потребують ґрунтової реконструкції із зупиненням виробничої діяльності (4), консервацією (14) і ліквідацією (15) [3].

Вугільна шахта являє собою складну технологічну й економічну систему, що потребує використання показників, які дають всебічну оцінку підприємства. Діючий механізм реструктуризації не враховує ролі амортизаційної політики підприємства та відтворювального процесу основних засобів у підвищенні ефективності виробництва [7].

Дотепер не вироблено та не обґрунтовано ефективних підходів щодо дотування державних збиткових підприємств, тому воно сприймається як необхідність покриття поточних збитків, що не відповідає перспективам відродження економіки. Немає комплексного підходу до інвестування: не визначено принципів пріоритетності надання інвестицій окремим підприємствам, які можуть швидше стати прибутковими. Існуючий механізм інвестування вугільних підприємств зведено до щорічного перерозподілу державних коштів і контролю за їх використанням, без розрахунку економічної ефективності. Помилково інвестування ототожнюється із залученням коштів ззовні, що формує споживацьке ставлення підприємств до інвесторів та принижує роль внутрішніх джерел інвестування, а саме прибутку та амортизаційного фонду [8].

Таким чином, виникає початкова потреба у реструктуризації дотаційного фонду вугільної промисловості за принципом пріоритетності надання фінансової підтримки найбільш перспективним (опірним) вугільним шахтам. Фінансування цих шахт має проводитися за рахунок спеціально створеного інвестиційного фонду (рис. 1).

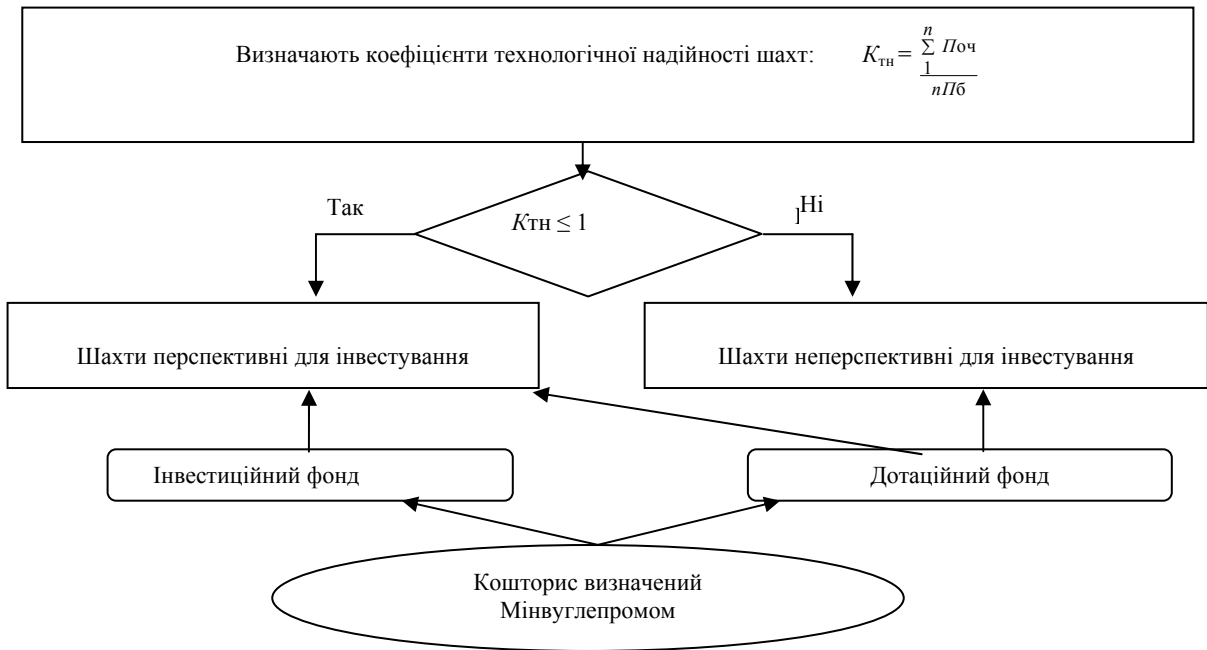

Рис. 1. Формування бюджетного інвестиційного фонду вугільної промисловості

Під час оцінювання технологічної надійності шахти запропоновано виходити з того, в якому стані перебуває основне устаткування, технологічну надійність шахти визначати через відношення середнього очікуваного часу відновлення цього устаткування до прийнятого базового періоду часу.

$$K_{\text{тн}} = \frac{\sum_{i=1}^n P_{\text{оч}}}{nP_{\text{б}}}$$

де $K_{\text{тн}}$ – коефіцієнт технологічної надійності шахти; $P_{\text{оч}}$ – очікуваний час відновлення основного устаткування у роках; n – кількість видів основного устаткування; $P_{\text{б}}$ – базовий період часу у роках.

Якщо $K_{\text{тн}} > 1$, це свідчить про безперспективність шахти до інвестування, тому шахта продовжує існувати у режимі дотування. При цьому розмір дотації має забезпечувати оптимальні параметри відтворювального процесу, що сприятиме підвищенню ефективності роботи підприємств та збільшенню показників фінансової стійкості. Дотування шахти у режимі санації проводитиметься доти, доки не настане черга впровадження інвестиційного проекту.

Якщо значення показника $K_{\text{тн}} \leq 1$, шахта визнається пріоритетним об'єктом інвестування, тому її треба й дотувати, й інвестувати.

Кількість шахт другої групи розрахована як різниця між загальною кількістю шахт (160) та кількістю підприємств, які входять до першої та третьої груп. Після розрахунку середньої частки кожного підприємства у дотаційному фонді, отримаємо результати, які показано на рис. 2.

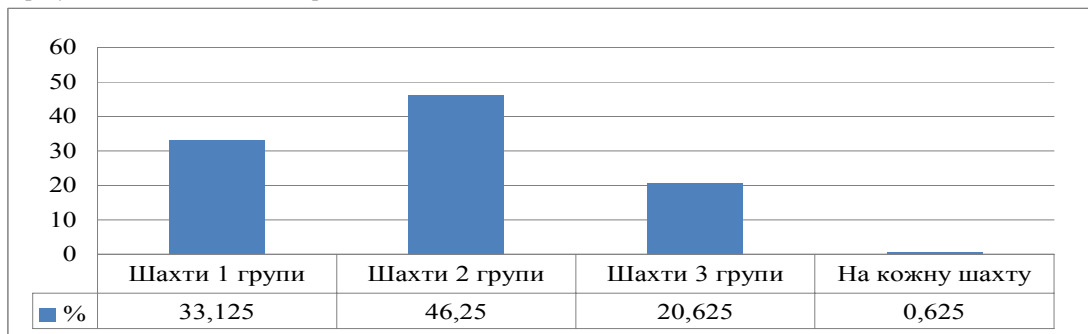

Рис. 2. Середньозважений розподіл дотаційного фонду у відносних показниках

Враховуючи те, що у 2008 р. на реструктуризацію вугільних підприємств було виділено 803,677 млн грн, що становлять 18,07 % загального обсягу фінансування, і той факт, що заходів реструктуризації потребують насамперед шахти третьої групи, питома частка фінансування у наступному періоді має дещо змінитися: кошти, які будуть вивільнені після ліквідації 15 шахт, мають бути спрямовані у створений інвестиційний фонд (рис. 3).

Отже, під час розподілу державних коштів для підтримки галузі основну увагу буде зосереджено винятково на найбільш перспективних опірних шахтах для досягнення на них розширеного відтворення, нарощування обсягів видобутку і поліпшення економічних показників роботи. Інші 18 шахт будуть фінансуватись за залишковим принципом, виходячи з виділених обсягів державної підтримки на утримання шахт у стані консервації та ґрунтової реконструкції із зупиненням виробничої діяльності.

Розглянемо результати цих перетворень у розподілі бюджетних коштів вугільним шахтам (рис. 4).

Рис. 3. Рух державних дотацій та інвестицій

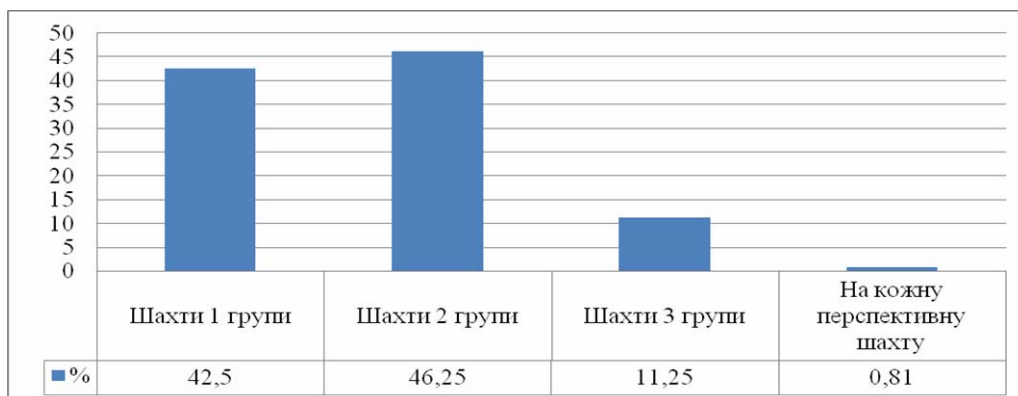

Рис. 4. Середньозважений розподіл дотаційного та інвестиційного фондів у відносних показниках

Отже, результатом проведення інвестиційної політики держави є збільшення щорічного фінансування найперспективніших шахт за ступенем технологічної надійності майже на 10 % за незмінної частки дотацій вугільних підприємств другої групи та достатньої кількості коштів на утримання консервації та проведення реконструкції третьої групи шахт. Такий підхід забезпечить повноцінність інвестування. Підприємства, які вийдуть на окупність проекту, надалі не матимуть потреби у зовнішніх інвестиціях, які б спрямовувались на забезпечення простого відтворювального процесу. Розмір амортизаційного фонду, створеного під час окупності проекту, повністю забезпечить заміну основної техніки після закінчення терміну її експлуатації, тобто шахти потребуватимуть додаткових інвестицій тільки для капітального будівництва або у межах якісного нового інвестиційного проекту.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу розробити методичні рекомендації щодо реструктуризації дотаційного фонду вугільної промисловості. Основні положення наукової новизни полягають в обґрунтуванні відокремлення фондів дотування та інвестування. Подальшого розвитку дістав механізм формування амортизаційного фонду, який під час окупності проекту прямих іноземних інвестицій має забезпечити простий відтворювальний процес вугледобувних підприємств.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що запропоновані заходи дають змогу контролювати дотримання параметрів оптимальної амортизаційної політики, не підмінювати інвестування дотуванням. Такий підхід у перспективі має змінити співвідношення розмірів дотаційного та інвестиційного фондів у бік останнього. Це сприятиме активізації приватизаційних процесів, а зростання показників платоспроможності, рентабельності – підвищенню фінансової стійкості вугледобувних підприємств.

Література

1. Развитие угольной промышленности в контексте энергетической стратегии Украины / А. И. Амоша, Ю. П. Яценко, А. И. Чиликин и др. – Дон.: ИЭП НАН Украины, 2002. – 238 с.
2. Логвиненко В. Визначення раціонального рівня виробництва вугільної продукції / В. Логвиненко, В. Грінюв // Економіка України – 2005. – № 9 (526). – С. 84–88.
3. Амоша О. І. Актуальні проблеми розвитку вугільної промисловості України / О. Амоша, О. Логвиненко// Економіка України. – 2006. – № 12. – С. 4–11.
4. Про Державний бюджет України на 2007 рік: Закон України № 489-V станом на 19 грудня 2006 р. / Верховна Рада України // Офіційний Вісник України. – 2006. – № 52.
5. Про Державний бюджет України на 2008 рік: Закон України № 107-VI від 28 грудня 2007 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 5. – С. 62.
6. Програма закриття безперспективних вугільних шахт: № 280 [Електронний ресурс]: від 28 березня 1997 р. / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/>
7. Шевченко Н. Из кризиса в кризу / Н. Шевченко // Бизнес. – 2008. – № 12. – С. 102–108.
8. Трифонова О. В. Визначення інвестиційної пріоритетності вугільних шахт / О. В. Трифонова // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2007. – Вип. 222. – Т. IV. – С. 836–842.